

Asiantuntijalausunto Oikeus Oppia –ohjelman tasa-arvon tilaa koskevaan selvitykseen

Mira Kalalahti

Kollegiumtutkija, dosentti mira.kalalahti@utu.fi

Turun ihmistieteiden tutkijakollegium (TIAS) ja Kasvatustieteiden laitos, Turun yliopisto

Koulutukselliset siirtymät ja opinto- ja uraohjaus

1. Kokonaisvaltainen ja tehostettu ohjaus

Koulutukselliset siirtymät perusasteelta toiselle asteelle ovat haasteellisia. Vaikka suomalainen peruskoulu on jatko-opintojen kannalta oppilaitaan jakamaton, jakautuminen toiselle asteelle tapahtuu kohtuullisen nuorella iällä ja muodostaa tarkoitamattoman tarkkarajaiset koulutusreitit lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Koulutuksellisia siirtymiä koskeva tutkimus on osoittanut, että tämä dualimalliksi jakautuva koulutusjärjestelmä määrittää mm. korkeakoulutukseen valikoitumista (Heiskala, Erola & Kilpi-Jakonen 2020) ja ylläpitää koulutuksellista periytyvyyttä. Dualimalli tuo siirtymiin myös jäykkyyttä tilanteessa, jossa opiskelijat joutuvat suuntaamaan opintojaan uudelleen tavoitteiden vaihtuessa tai opiskeluedellytysten muuttuessa (Kalalahti ym. 2020).

Nivelvaiheen ohjauksen haasteena on sujuvoittaa siirtymiä. Kysely-, haastattelu- ja havainnointiaineistojen kuvaamana keskeyttämistä ja opiskelupaikkaa vaihtaa tai sitä harkitsee opintojen aikana noin viidennes opiskelijoista (Kalalahti ym. 2020; Myllyniemi & Kiilakoski 2018). Tilastokeskuksen koulutustilaston (SVT 2018) mukaan lukuvuonna 2017/2018 nuorille suunnatun lukiokoulutuksen keskeytti kokonaan 1,7 % opiskelijoista ja ammatillisen koulutuksen 7,9 % (~8800) opiskelijoista. Suunta on nouseva erityisesti ammatillisessa koulutuksessa, vaikka keskeyttäminen on vähentynyt pidemmällä aikatarkastelulla (Myllyniemi & Kiilakoski 2018). Tämän lisäksi 1–2 prosenttia nuorista vaihtoi toisella asteella koulutussektoria. Peruskoulun sen sijaan keskeytti lukuvuonna 2018/2019 vain 443 nuorta.

Perusasteella tehtävän ohjaustyön näkökulmasta **nivelvaiheen kitkakohtat eivät kohdistu nuoriin yhdenvertaisesti**. Keskimääräistä useammin toisen asteen opinnot jäävät saavuttamatta erityisen tuen tarpeessa olevilta nuorilta (Kirjavainen, Pulkkinen & Jahnukainen 2016; Pensonen & Ågren 2018), maahanmuuttotaustaisilta nuorilta (Kilpi-Jakonen 2017), ammatilliseen koulutukseen hakeneilta ja nuorilta, joiden perheessä on työttömyyden tai taloudellisten vaikeuksien kaltaisia kuormittavia tekijöitä (Ristikari ym. 2018). Kouluttautuminen on sidoksissa vanhempien koulutustaustaan, perheen maahanmuuttotaustaan ja sukupuoleen (Härkönen & Sirniö 2020; Keski-Petäjä & Witting 2016). Kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna **peruskoulusta alkavat kouluhyvinvoinnin vajeet**, koulutukseen sitoutumattomuus ja koulupudokkuus kumuloituvat työllistymisen ja syrjäytymisen prosesseihin (Paananen ym. 2019; Vanttaja, Af Ursin & Järvinen 2019).

2. Nivelvaiheen ohjaus

Opintoja vaihdetaan ja opiskelu keskeytetään hyvin moninaisista syistä, jotka liittyvät esimerkiksi kouluhyvinvoinnin ja opintojen kuormittavuuden lisäksi uravarmuuden saavuttamiseen tai opinto- ja uratoiveiden muutoksiin (Kalalahti ym. 2020; Myllyniemi & Kiilakoski 2018). Ensimmäisen hakukohteen epäonnistuminen ja opintojen keskeyttäminen ennakoivat uusia keskeyttämisiä ja jäämistä vailla tutkintoa (Haapakorva, Ristikari & Kiilakoski 2018). Kansallisen Arviointikeskuksen

arvioinnin mukaan ohjaus ei tällä hetkellä tue riittävästi nuoria, joilla on vaikeuksia suunnan pohtimisessa (Goman ym. 2020). Tutkimukseen perustuen myös oppilaiden ja opetuksen järjestäjien näkökulmasta harkintaan perustuvan valinnan, jatkuvaan hakuun perustuvan valinnan ja esimerkiksi hylätyksi tulemisen tapauksessa tapahtuvan uudelleen haun tapauksissa ohjauksen käytännön tarvitsevat enemmän tietoa, selkeämpiä ohjeita ja sujuvampaa neuvontaa.

3. Sensitiivinen ohjaus

Tutkimukset kuvaavat myös, ettei ohjaustyö vielä tunnista ja tue koulutussiirtymien moninaisuutta. Opetussuunnitelmat ja työtavat perustuvat pitkälti yhdenmuotoiselle ajatukselle yksinkertaisesta koulutusvalinnasta peruskoulusta lukioon tai ammatilliseen oppilaitokseen. Valtakunnalliset opetussuunnitelmien perusteet ja Hyvän ohjauksen kriteerit (OPH 2014) korostavat kokonaisvaltaista, elämäkulullista ohjausta, mutta ohjaus ei käytännössä pysty turvaamaan tätä. Ohjauksen on esitetty edellyttävän nuorilta liikaa itseohjautuvuutta (Souto 2020) ja vahvistavan lineaarisen elämäkulun ja dualistisen koulutusrakenteen ideaaleja (Holopainen, Kalalahti & Varjo, 2017; Niemi ym., 2019).

Haastattelu- ja havainnointitutkimusten mukaan oppilaitoksissa tapahtuva opinto-ohjaus ei kohtaa erilaisista tilanteista tulevia ja erilaisilla ominaisuuksilla varustettujen nuoria ja heidän tulevaisuusodotuksiaan (Souto 2020; Airas ym. 2019; Jahnuainen ym. 2019; Kurki 2019; Mäkelä 2019). Esimerkiksi peruskoulussa koulukiusatuksi tulleet oppilaat ovat kokeneet ohjauksen riittämättömäksi (Goman ym. 2020) ja maahanmuuttotilanteiset nuoret toiseuttavaksi (Souto 2020; 2016). Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon näkökulmasta ohjauksen tulisi olla nykyistä sensitiivisempää nuorten elämäntilanteille ja sukupuolittuneille, etnistyneille ja yhteiskuntaluokkasidonnaisille koulutusvalinnoille.

4. Ohjaustyön hallinnan ja yhteistyön arviointi ja kehittäminen

Suomalaisen opinto- ja uraohjauksen on esitetty olevan eurooppalaisittain linjassa jatkuvan oppimisen ja elinikäisen ohjauksen strategioiden kanssa (Barnes ym. 2020). Ohjauksen saavutettavuus on pääosin hyvällä tasolla (Goman ym. 2020). Ohjaustyön yhteistyön arviointi vuodelta 2015 (VTV 2015) kuvaa sen sijaan joitain ohjauksen kehittämisen haasteita. Hanketyöskentelyllä kehitetyt paikalliset hyviksi arvioidut käytännöt eivät aina leviä ja juuru yhteisiksi työskentelymalleiksi. Ohjauksen kokonaisvaltainen kehittämis- ja uudistamistyö on sektori- ja ministeriökohtaista. Paikallisen ohjaustyön haastatteluaineisto kuvaa myös, miten opinto-ohjaajat ja ohjaustyön muut asiantuntijat kuten rehtorit ja suunnittelijat, kokevat nivelvaiheen ohjaustyön puutteelliseksi (Holopainen, Kalalahti & Varjo 2016): tiedonsiirto ja kokonaisvaltainen tuki eivät toteudu (ks. myös Goman ym. 2020). Hanketyön osalta valtakunnallinen ESR-koordinaatiohanke (Zoomi) edistää koulutuspolkuja varmentavien ja sujuvoittavien palvelu- ja toimintamallien levittämistä ja käyttöönottoa.

Toimenpide-ehdotukset:

1. Ohjauksen näkökulmasta on merkittävää **laaja-alaistaa peruskouluaikeista ohjausta ja suunnata** ohjausta erityisesti tukea tarvitseville oppilaille kuten opiskeluvaikeuksia kokeneille tai kiusauksen kohteena olleille oppilaille sekä oppilaille, joilla on muita hyvinvoinnin vajeita. Opintopolkujen selkiyttämiseksi tulee vahvistaa nuorten koulutusvalintavalmiuksia erityisesti ammatillisten valintojen osalta ja **osallistaa vahvemmin perheitä** nuorten päätöksiin.

2. Ohjauksen tulee tukea nykyistä paremmin koko siirtymää perusasteelta toiselle asteelle ja tarjota nykyistä enemmän tukea opintosuunnitelmien vaihtumiseen ja opinnoissa pysymiseen myös toisella asteella. Tähän tarvitaan **perusasteella alkavaa ja nivelvaiheen läpi kulkevaa ohjausta ja yhteistyötä**.
3. Sukupuolisensitiivisyyden, monikulttuurisuuden ja kielitietoisuuden tutkimiseen ja kehittämiseen tulee kiinnittää huomiota. Kouluissa tarvitaan yhä enemmän **monikulttuurista osaamista, sosiaalisesti turvallisen kohtaamisen tiloja ja kulttuurisesti sensitiivempää ohjaustyötä**. Tämän edistämiseksi tulee arvioida kulttuurisensitiivisen ohjaustyön, moniammatillisen ohjaustyön sekä pienryhmäohjauksen muotoja ja vertaisryhmien toimintaa ohjaustyössä (ks. myös Goman ym. 2020; OECD 2019).
4. Ohjaustyön hallintaa ja ohjausta tulee arvioida tarvittavien **yhteistyöverkostojen** sekä perusasteen ja toisen asteen **nivelvaiheen yhteistyön** kehittämisen osalta.

Lähteitä

Airas, M., Delahunty, D., Laitinen, M., Shemsedini, G., Stenberg, H., Saarilampi, M-L., ... Vätäinen, H. 2019. Taustalla on väliä. Ulkomaalaistaustaiset opiskelijat korkeakoulupolulla Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Barnes, S-A., Bimrose, J., Brown, A., Kettunen, J., Vuorinen, R. 2020. Lifelong guidance policy and practice in the EU: trends, challenges and opportunities. Final report. Luxembourg: European Commission. DOI: 10.2767/9118.

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, Jo, Hietala, R., Hilpinen, M... Vuorinen, R. 2020. Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkuja – arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Helsinki: Kansallinen koulutuksen arviointikeskus.

Haapakorva, P., Ristikari, T. & Kiilakoski, T. 2018. Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) Opin polut ja pienareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, 167–177.

Heiskala, L., Erola, J. & Kilpi-Jakonen, E. 2020. Compensatory and Multiplicative Advantages: Social Origin, School Performance, and Stratified Higher Education Enrolment in Finland. European Sociological Review. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa046>.

Holopainen, J., Kalalahti, M. & Varjo, J. 2017. ”Mun tehtävä on tukea ja esittää kysymyksiä ja kulkea rinnalla” – Asiantuntijoiden näkemyksiä maahanmuuttajataustaisten nuorten siirtymisestä toiselle asteelle. Kasvatus 48 (3), 203–216

Härkönen, J. & Sirniö, O. 2020. Educational Transitions and Educational Inequality: A Multiple Pathways Sequential Logit Model Analysis of Finnish Birth Cohorts 1960–1985, European Sociological Review 36(5), 700–719. <https://doi.org/10.1093/esr/jcaa019>.

Jahnukainen, M., Kalalahti, M. & Kivirauma, J. (toim.) 2019. Oma paikka haussa – Maahanmuuttajanuoret ja koulutus. Helsinki: Gaudeamus.

Kalalahti, M., Jahnukainen, M., Kivirauma, J., Varjo, J. & Zacheus, T. 2020. Toisen asteen opintojen uudelleensuuntaus ja maahanmuuttotaustaisuus. Kasvatus 51(4), 409–425.

Keski-Petäjä, M. & Witting, M. 2016. Vanhempien koulutus vaikuttaa lasten valintoihin. Tieto & trendit. Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. Helsinki: Tilastokeskus.

- Kilpi-Jakonen, E. 2017. Maahanmuuttajien lasten koulutus siirtymät toisen asteen koulutuksen läpi ja korkeakouluihin. *Kasvatus* 48 (3), 217–231.
- Kirjavainen, T., Pulkkinen, J. & Jahnukainen, M. 2016. Special education students in transition to further education: A four-year register-based follow-up study in Finland. *Learning and Individual Differences* 45, 33–42
- Kurki, T. 2019. Immigrant-ness as (mis)fortune? Immigrantisation through integration policies and practices in education. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4713-4>
- Myllyniemi, S. & Kiilakoski, T. 2018. Tilasto-osio. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, 9–117.
- Mäkelä, M-L. 2019. Toiset tytöt? Suomalaisten maahanmuuttotaustaisten tyttöjen toimijuus peruskoulusta toiselle asteelle siirryttäessä. Turun yliopiston julkaisuja C 483.
- Niemi, A-M., Kalalahti, M., Varjo, J. & Jahnukainen, M. 2019. Neuvotteluja ja sovittelua: Kriittisiä havaintoja ohjaustyöstä. Teoksessa M. Jahnukainen ym. (toim.) *Oma paikka haussa: maahanmuuttotaustaiset nuoret ja koulutus*. Helsinki: Gaudeamus, 49–70.
- OECD. 2019b. *Investing in Youth: Finland*. Pariisi: OECD
- OPH 2014. Hyvän ohjauksen kriteerit. Hyvän ohjauksen kriteerit perusopetukseen, lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen. Helsinki: Opetushallitus.
- Paananen, R., Surakka, A., Kainulainen, S., Ristikari, T. & Gissler, M. 2019. Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveystieteiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 56, 114–128.
- Personen, S. & Ågren, S. 2018. Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvuodelta 2016–2017. Raportit ja selvitykset 2018:2. Helsinki: Opetushallitus
- Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., Haapakorva, P., Kiilakoski, ...& Gissler, M. 2018. Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. Helsinki: THL.
- Souto, A-M. 2016. Etnistyvät toisen asteen koulutusvalinnat. *Nuorisotutkimus* 34(4) 47–59.
- Souto, A-M. 2020. Väistelevää ohjausta – Opinto-ohjauksen yksin jättävät käytänteet maahanmuuttotaustaisten nuorten parissa. *Kasvatus* 51(3), 317–329.
- Suomen virallinen tilasto (SVT) 2018. Koulutuksen keskeyttäminen. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/kkesk/2018/kkesk_2018_2020-03-12_tie_001_fi.html
- VTV 2015. Yhteistyö opintojen ohjauksessa ja uraohjauksessa. Helsinki: Valtiontalouden tarkastusvirasto.
- Vanttaja, M., Af Ursin, P. & Järvinen, T. Kouluun sitoutumattomien nuorten tausta ja tulevaisuudenodotukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (5-6), 491–503.
- Zoomi – Sujuvia siirtymiä edistämässä. Hankkeen kehittämissivu. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/zoomi-sujuvia-siirtymia-edistamassa>